

Analýza pohřebiště v Radzovcích

Tato významná lokalita se nachází na jihu středního Slovenska v oblasti Cerové vrchoviny v povodí Belinského potoka. Pohřebiště Radzovce vzniklo souběžně se sídlištěm, které leží v jeho bezprostřední blízkosti. Samotné pohřebiště bylo situováno v mírném svahu pravého břehu dnes již neexistujícího potoka a dodnes zůstává otázkou, zda bylo nějakým způsobem ohrazeno. Zaujímalo výhodnou pozici z hlediska dostupnosti nerostných surovin – v jeho okolí jsou hojné zásoby třetihorního pískovce a zejména pak čediče, jehož bylo užíváno k výstavbě obydlí a kamenných hrobových konstrukcí. Lokalita vznikla někdy v průběhu Reineckova stupně BB2, kdy do tohoto prostředí přišel lid piliňské kultury, který se zde usadil. Po nějakou dobu zažívala tato kultura rozkvět, postupem času byla ovšem převrstvena kulturou kyjatickou. To lze pozorovat na rozložení hrobů, kdy rozlišujeme horizont piliňský, jehož hroby se převážně nalézají v horní polovině pohřebiště, a naopak hroby kyjatického horizontu bychom našli v jeho dolní části. Volně jsou rozmístěny hroby piliňko-kyjatického horizontu.

Radzovce jsou nejrozsáhlejším žárovým pohřebištěm JVPP, proto jsme z výzkumu této lokality získali zásadní výsledky pro poznání života a pohřebního ritu piliňské a kyjatické kultury. Během výzkumů probíhajících v letech 1931 a 1932 a poté 1969-1974 bylo odkryto celkem 1334 žárových hrobů, z nichž se jich podařilo zachránit 989. Na základě prostorové analýzy, typologie hrobů a hrobového inventáře bylo definováno pět horizontů pohřbívání, které představují etapu 600 let kontinuálního pohřbívání. Horizont Radzovce I., období BB2(BC1), je charakteristický kremací v urně a výskytem několika bohatých hrobů s mohylovým násypem (hrob č.216/69, 187/69). Plynule navazuje horizont Radzovce II. (BC2-BD), který má obdobné rysy jako předešlé období. Navíc se začíná objevovat tradice malých těsných skříněk. Viditelná změna nastává až s navazujícím horizontem Radzovce III., kdy se pomalu začíná krystalizovat kyjatická kultura, která sebou nese jisté změny. Počátkem stupně HA1 se setkáváme ještě s doznívajícími zvyky piliňské kultury, avšak v druhé polovině tohoto stupně získává dominantní postavení již lid kyjatický. Hlavní změna je pozorovatelná v hrobové výbavě, kdy nám narůstá počet keramických i nekeramických příloh. Dále je prosazována tradice pohřbívání v klasických kamenných skřínkách. V následujícím stupni Radzovce IV. dochází k rozšíření variability PR a to zavedením kremace mimo urnu a okolo nádob. Také dochází k rozpadu klasických kamenných skříněk a nástupu tzn. naznačených skříněk. Poslední horizont Radzovce V. pak probíhá ve stupni HB2 a obdobím, kdy se můžeme setkat s prvními železnými předměty.

Co se týče systému ukládání hrobů na pohřebišti, nelze zde vyzorovat nějaký nápadný systém. Spíše se jedná o jednoduché uložení hrobů vedle sebe. Takové uložení platí obecně pro piliňskou kulturu, zatímco pro kyjatickou jsou typické větší rozestupy a prázdný prostor kolem hrobů značící původní kamenný násyp. Další charakteristikou piliňské kultury je mělkost hrobů. Naopak hroby kyjatické dosahují hloubky až kolem 2 metrů.

Typologie hrobů určujeme dvěma základními způsoby, a to podle uložení v hrobové jámě anebo podle úpravy hrobové konstrukce. Kombinací různých prvků dochází k vysoké variabilitě PR. Na pohřebišti se setkáváme s jednoduchým jamkovým hrobem, který pro Radzovce není příliš běžný. Jednoznačně je definovatelný u sedmi hrobů, které jsou bez výbavy a jsou interpretovány jako hroby nejchudších jedinců nebo osob na okraji společnosti, anebo zajatců. Nejrozšířenějším typem je hrob urnový. Celkem bylo určeno na 1142 hrobů tohoto druhu pochování. Opět se setkáváme s obrovskou variabilitou uložení

urny, kdy nejčastěji je urna přikryta miskou obrácenou dnem vzhůru. Mezi nejužívanější tvary popelnic patří amfory a amforovité vázy, k méně užívaným pak misky, koflíky, hrnce, džbánky a amforky. Další variantou uložení kremace jsou hroby se spálenými kostmi v urně a okolo nádob. Jedná se o šest poměrně bohatých hrobů s 6-11 nádobami i bronzovými artefakty. Nejmladším způsobem pohřbívání je způsob uložení kremace vně urny okolo ní a přidaných nádob. Takto bylo identifikováno 50 hojně vybavených hrobů. Posledním možným definovatelným typem jsou symbolické hroby, tzv. kenotafy. Celkem bylo rozpoznáno 11 takových hrobů, nicméně jen u 5 z nich byla interpretace jistě podložena. Asi 9% z celkového počtu hrobů se nepodařilo určit. Předpokládá se však, že šlo o hroby urnové, jelikož se povětšinou nacházely v sektoru, ve kterém drtivá většina zachovalých hrobů byla právě urnová.

Další možností, jak pohřebiště typologicky rozčlenit na skupiny, je rozdělení hrobů podle způsobu úpravy hrobové jámy. Rozlišujeme 5 základních typů, přičemž se tyto typy značně prolínají, a tak vzniká vysoká variabilita. Dominantní část zaujímají obyčejné hrobové jámy, jejichž půdorys se od okolního terénu zřetelně neodlišuje. Dále se zde vyskytují hroby označené kamenem, zpravidla čedičem. Svědectvím složitějších náboženských představ a vysoké organizovanosti PR jsou různé kamenné konstrukce. Již od nejstaršího stupně pohřbívání se setkáváme s kamennými mohylovými násypy (zajímavá situace u hrobu č. 216/69 a 187/69, 746/73 a 71/73). S kyjatickou kulturou pak přichází tradice ukládání kremace do hrobu s kamenným příkrovem. U 26-ti hrobů je vybudována klasická kamenná skříňka a u 15-ti naznačená kamenná skříňka.

Součástí výzkumu byla také analýza zvířecích kostí uložených spolu s tělem zemřelého. Obecně bylo zjištěno, že pro piliňskou kulturu je typické ukládat kosti již spálené, kdežto v kyjatických hrobech se vyskytují kosti nespálené.

Na pravém břehu dnes již vyschlého potoka bylo také zachyceno žároviště. Určení jeho velikosti nebo detailnější konstrukce není dnes již možné. Lze jen říci, že hranice byla budována z dubového dřeva.

Závěrem bych chtěla zdůraznit, že podrobný výzkum takto rozsáhlého pohřebiště jako jsou Radzovce nám pomáhá blíže poznat pohřební ritus a náboženské představy lidu jihovýchodních popelnicových polí, proto výsledky výzkumů na této lokalitě jsou velmi zásadní.

Použitá literatura:

FURMÁNEK, V. - MITÁŠ, V. 2010: *Pohřební ritus západní enklávy jihovýchodních popelnicových polí. Analýza pohřebiště v Radzovcích (Slovensko)*, Památky archeologické 101, 39-110